

A Hierarchical Model for Improving the Export of Free Trade Zones with Sustainable Employment Development Strategies in The Context of The Seventh Development Plan

Rohollah Karam¹ | Ashraf Shahmansori² | Saeed Ahmad HossaeniGolafshani³

1. Ph.D. Student in Public Administration, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, South Tehran Branch, Tehran, Iran. Email: rohikarami58@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, South Tehran Branch, Tehran, Iran. Email: a_shahmansouri@azad.ac.ir
3. Assistant Professor, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, South Tehran Branch, Tehran, Iran. Email: Sa_hosseini@azad.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received:2024/11/28 Accepted:2025/01/17 Keywords: Export, Sustainable Employment, 7th Development Plan, Free Trade Zones.	The purpose of the present study was the interpretative structural modeling of sustainable employment development strategies in free trade zones based on the 7th Development Plan. This study is based on the practical goal and from the perspective of the method, it is in the field of mixed studies with the inductive-comparative approach. In the qualitative part, identification of the components of improving the export of free trade zones with sustainable employment development strategies in the context of the seventh development program was done through semi-structured interviews based on theoretical saturation with 19 research experts who were in two departments. The first part included professors in the field of human resources management and the second part included organizational experts in the country's free trade zones. Coding and analysis of the data from the interviews conducted using Maxqda 2020 software led to the identification of 14 main components. Then, in the quantitative part, interpretative structural modeling method was used to compile the hierarchical model for the purpose of the research. The data required for this section was also collected using the self-interaction matrix. The analysis of the data collected with Matlab software led to the formation of seven levels, of which economic tourism, political entrepreneurship, networking and external capacity building were the most effective, and job-employee fit and communication skills were the most effective components.
Cite this article: Karam, R.; Shahmansori, A. & HossaeniGolafshani, A. (2025). A Hierarchical Model for Improving the Export of Free Trade Zones with Sustainable Employment Development Strategies in The Context of The Seventh Development Plan. <i>Journal of International Business Administration</i>, 08 (02),119-140. https://doi.org/10.22034/jiba.2025.64763.2288	
 © The Author(s). Publisher: University of Tabriz.	

الگوی سلسله مراتبی بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری با راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در بستر برنامه هفتم توسعه

روح اله کرمی^۱ | اشرف شاه منصوری^۲ | سید احمد حسینی گل افشانی^۳

۱. دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران. رایانامه: rohikarami58@gmail.com
 ۲. نویسنده مسئول، استادیار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران. رایانامه: a_shahmansouri@azad.ac.ir
 ۳. استادیار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران. رایانامه: Sa_hosseini@azad.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۸ کلیدواژه‌ها: صادرات، اشتغال پایدار، برنامه هفتم توسعه، مناطق آزاد تجاری	هدف از انجام مطالعه حاضر مدل‌سازی ساختاری تفسیری راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در مناطق آزاد تجاری مبتنی بر برنامه هفتم توسعه بوده است. این مطالعه بر اساس هدف کاربردی و از منظر روش در حوزه مطالعات آمیخته با رویکرد استقرایی-قیاسی قرار دارد. در بخش کیفی، شناسایی مؤلفه‌های بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری با راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در بستر برنامه هفتم توسعه از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته بر پایه اشباع نظری با ۱۹ نفر از خبرگان پژوهش که در دو بخش قرار داشتند انجام شد. بخش اول شامل اساتید حوزه مدیریت منابع انسانی و بخش دوم شامل خبرگان سازمانی در مناطق آزاد تجاری کشور انجام گرفت. کدگذاری و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های انجام‌شده با استفاده از نرم‌افزار مکس کیو دا ۲۰۲۰ منجر به شناسایی ۱۴ مؤلفه اصلی شد. سپس در بخش کمی، برای تدوین الگوی سلسله مراتبی مدنظر پژوهش از روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری استفاده شد. داده‌های موردنیاز این بخش نیز با استفاده از ماتریس خودتعاملی گردآوری شد. تحلیل داده‌های گردآوری‌شده با نرم‌افزار متلب منجر به تشکیل هفت سطح گردید که توريسم اقتصادی، کارآفرینی سیاسی، شبکه‌سازی و ظرفیت‌سازی بیرونی اثرگذارترین و تناسب شغل-شاغل و مهارت‌های ارتباطی اثرپذیرترین مؤلفه بودند.

استناد: کرمی، روح‌الله؛ شاه منصوری، اشرف و حسینی گل افشانی، سید احمد. (۱۴۰۴). الگوی سلسله مراتبی بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری با راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در بستر برنامه هفتم توسعه، مدیریت کسب و کارهای بین‌المللی، ۸ (۲)، ۱۱۹-۱۴۰.



<https://doi.org/10.22034/jiba.2025.64763.2288>

ناشر: دانشگاه تبریز. © نویسندگان.

مقدمه

مناطق آزاد تجاری و صنعتی به منظور دستیابی به فناوری‌های پیشرفته، درآمد ارزی، جذب سرمایه‌های خارجی، ایجاد اشتغال، رشد و توسعه صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی در کشور تأسیس شده‌اند. ایجاد مناطق آزاد، در صورت موفقیت می‌تواند امتیازاتی همچون جذب سرمایه خارجی به ویژه در بخش‌های مولد، جذب و انتقال فناوری به درون اقتصاد کشور، ایجاد فرصت‌های اشتغال در داخل کشور، افزایش تولید و ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی به ویژه بخش صنایع و کمک به کشور برای ورود به بازارهای جهانی و آشنایی با تجارت خارجی و گسترش و متنوع ساختن صادرات برای اقتصادهای بسته و ناکارا داشته باشد (عباسی اسفنجانی و همکاران، ۱۳۹۹). بنابراین، یکی از سیاست‌ها و الزامات میان‌مدت برای ارتقای جایگاه تجارت خارجی ایران، توجه بیشتر به مناطق آزاد با محوریت صادرات است. درحالی‌که نخستین و مهم‌ترین هدف ایجاد مناطق آزاد کمک به افزایش صادرات بوده است (نفری و ملایری آشتیانی، ۱۳۹۷). صادرات^۱ پس از سرمایه‌گذاری، بیشترین تأثیر را بر رشد تولید ناخالص داخلی و پس از هزینه‌های دولت، بیشترین تأثیر را بر اشتغال‌زایی دارد. مقابله با کسری تراز پرداخت‌ها، فراهم‌سازی مزیت نسبی در تولید محصولات صادراتی، حصول کارایی و افزایش بهره‌وری عوامل تولید، استفاده بهینه از امکانات بالفعل و بالقوه، افزایش رقابت بین تولیدکنندگان و بهبود کیفیت محصولات، استفاده از فناوری پیشرفته، ارزآوری، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و گسترش بازارهای داخلی از دیگر مزایای توسعه صادرات به شمار می‌رود (خوش‌طینت و همکاران، ۱۳۹۸). صادرات ابزار حیاتی برای کشورهاست تا به اهداف رونق و رشد اقتصادی خود برسند. از آنجاکه صادرات به بهبود تراز پرداخت‌های کشور، نرخ اشتغال و استاندارد زندگی کمک می‌کند، دولت‌ها با مدیریت توسعه صادرات به دنبال افزایش صادرات کشورهای خود هستند (رسوله وندی و همکاران، ۱۴۰۳). صادرات بر میزان ذخایر ارزی و شکوفایی ملی تأثیر مثبت دارد و به توسعه صنایع ملی، بهبود بهره‌وری و ایجاد اشتغال در هر کشوری کمک می‌کند. همچنین، باید پذیرفت که شرکت‌های صادرکننده عملکرد بهتری نسبت به شرکت‌های غیر صادرکننده دارند. مسئله مهم این است که کارآفرینان از طریق سرریز دانش، افزایش رقابت و افزایش تنوع به رشد اقتصادی در کشورها کمک می‌کنند (دی کلرک و همکاران^۲، ۲۰۲۲). از طرفی، یکی از مسائلی که مورد توجه سیاست‌گذاران و مدیران ارشد اقتصادی قرار گرفته و از جمله مشکلات مهم در اقتصاد کشور به شمار می‌رود اشتغال و پایداری آن است. اشتغال در ارتباط مستقیم با توسعه‌ی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه بوده و به روند توسعه و پیشرفت‌های جامعه و موفقیت یا عدم موفقیت برنامه‌های توسعه بستگی دارد. مطالعه بازار کار در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که مسئله اشتغال و بیکاری در تمام کشورها به ویژه در کشورهای در حال توسعه، با شدت و ضعف‌هایی وجود دارد (سواری و همکاران، ۱۳۹۹). اشتغال رکن اساسی رشد و توسعه است، در عین حال، موجب آسایش و رفاه جامعه نیز می‌شود. اسپینوزا معتقد است که کار، عمیق‌ترین صورت اجتماعی پایدار در حیات آدمی است، بدون آن نه تولید، نه گسترش، نه ازدیاد وسایل و لوازم زندگی، هیچ‌یک قابل تصور نخواهند بود (گائو و همکاران^۳، ۲۰۲۳). اگرچه فرصت حفظ یا یافتن کار ممکن است به ویژگی‌های بازار کار نیز بستگی داشته باشد، اما به‌طور کلی اشاره می‌شود که ویژگی‌های افراد، مانند توانایی‌ها، مهارت‌ها و دانش آن‌ها، به اشتغال‌پذیری و مشارکت در بازار کار کمک می‌کند. برای اشتغال‌پذیر ماندن و اجتناب از منسوخ شدن مهارت‌ها، برای کارکنان مهم است که به‌طور

^۱ Export^۲ De Clercq^۳ Guo

مداوم مهارت‌ها و تخصص خود را توسعه داده و به‌روز کنند. اشتغال‌پذیری مستقیماً بر جذابیت افراد برای بازار کار داخلی و خارجی تأثیر می‌گذارد و بنابراین برای اشتغال پایدار کارکنان اهمیت حیاتی دارد (ابلا و همکاران^۱ ۲۰۲۰). ایران با وجود اینکه در سال‌های اخیر موفقیت‌هایی در زمینه صادرات غیرنفتی به دست آورده ولی این موفقیت بیشتر مربوط به کالاهای و مشتقات نفتی است. از سویی دیگر ارزش اقلامی که از کشور خارج می‌شود بسیار کمتر از ارزش اقلام وارداتی است. از این‌رو، می‌باید در ایران به تقویت بنگاه‌های صادراتی در زمینه غیرنفتی و توان رقابت‌پذیری آن‌ها در عرصه بین‌الملل توجه شود (ناصری فر و همکاران، ۱۳۹۹). با این حال عملکرد مناطق آزاد در ایران به دلیل تطابق نداشتن با راهبرد توسعه موفق نبوده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌رو در این مناطق عدم توجه به موضوع اشتغال پایدار بوده که در صورت برنامه‌ریزی صحیح و بهره‌گیری از ظرفیت‌های بومی می‌تواند منجر به توسعه مناطق آزاد گردد. بر اساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ دستیابی به نیروی انسانی خبره و متخصص لازمه ارتقا جایگاه کشور در اقتصاد جهانی است و این امر بدون بهبود صادرات از مناطق آزاد تجاری ممکن نیست. ضمن اینکه باید به این نکته هم توجه داشت که در سایر پژوهش‌های انجام گرفته در رابطه با مناطق آزاد به ایجاد توسعه پایدار توجه چندانی نشده است. ضمن اینکه تنها از بررسی روابط و تأثیرات و ارتباطات متغیرهای گوناگون بهره گرفته شده است در حالیکه این پژوهش قصد دارد با نگاهی جامع ضمن توجه جدی به توسعه صادرات بر توسعه راهبردهای توسعه اشتغال پایدار به‌جای پژوهشی در این زمینه را کاهش دهد. در همین راستا، این پژوهش به دنبال ارائه الگوی سلسله مراتبی بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری با راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در بستر برنامه هفتم توسعه است.

مبانی نظری

صادرات

صادرات به عنوان نوعی استراتژی بین‌المللی سازی در بازارهای بین‌المللی اهمیت بسیاری یافته است و دولت‌ها آن را وسیله‌ای برای تعادل ذخایر ارزی خارجی، ایجاد مشاغل، بهبود تراز پرداخت‌ها و تقویت اقتصاد تلقی می‌کنند و به همین دلیل سعی در تشویق صادرات دارند (سهرابی و همکاران، ۱۴۰۳). تجارت خارجی، متشکل از صادرات و واردات، در طول چند دهه گذشته به‌طور فزاینده‌ای گسترده شده است، بیشتر به این دلیل که جهانی‌شدن تجارت، پیشرفت‌های تکنولوژیکی و تغییرات در اقتصاد جهانی، همگی کسب‌وکارهای مختلف را وادار به مشارکت در عملیات فرامرزی کرده است. البته صادرات به عنوان یک محرک کلیدی توسعه اقتصادی و منبع مهم درآمد ارز خارجی است که می‌تواند بازارهای داخلی را گسترش داده و کارایی و بهره‌وری را به‌ویژه در اقتصادهای درحال توسعه افزایش دهد (زاهونوگو^۲، ۲۰۲۲). در این زمینه، صادرات یک انتخاب استراتژیک کلیدی برای رشد و پایداری کسب‌وکارهایی است که تصمیم گرفته‌اند بین‌المللی شدن را آغاز کنند (ناواروگارسیا و همکاران^۳، ۲۰۲۰). صادرات فرآیندی چند مرحله‌ای و چندبعدی برای بازاریابی و فروش مستقیم کالاهای یا خدمات تولید داخل در یک کشور خارجی است برای دستیابی به مزیت رقابتی و اهرم پایداری بلندمدت (المری^۴، ۲۰۱۸). به عبارتی دیگر، عملکرد صادراتی به عنوان میزان تحقق اهداف اقتصادی

¹ Abelha

² Zahogono

³ Navarro-García

⁴ Al-mari

و استراتژیک یک کشور یا شرکت صادرکننده است. صادرات می‌تواند اهدافی مانند درآمد، سودآوری و گسترش بازار و .. را محقق سازد. برای صادرات یک خدمات یا محصول به بازار خارجی نیاز به مفهوم‌سازی‌های مختلفی ازجمله کیفیت، عملکرد و .. است. حتی بسیاری اعتقاد دارند می‌توان برای اندازه‌گیری موفقیت شرکت‌ها از میزان فروش صادراتی استفاده کرد (کاوسگل^۱، ۲۰۱۹).

مناطق آزاد تجاری

امروزه در ادبیات بین‌المللی، مناطق آزاد اقتصادی از تعاریف، اهداف، انواع و حتی اسامی متعددی برخوردارند، اما با بررسی این تعاریف، می‌توان دریافت که این مناطق از چارچوب و قواعدی کلی تبعیت می‌کنند؛ اغلب مناطق یک یا چند معافیت مالی و مقرراتی را در محدوده‌ای از سرزمین خود اعطا می‌کنند تا به هدف‌های خاصی برسند. این اهداف می‌تواند شامل جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تولید و صادرات کالا و خدمات باشد که طبیعتاً با تحقق این اهداف، نتایجی نظیر توسعه منطقه‌ای، افزایش درآمدهای کشور یا افزایش اشتغال پدید خواهد آمد (مشبکی و خادمی، ۱۳۹۷). در بیست سال اخیر تحولی در مفهوم مناطق آزاد تجاری ایجاد شده، به‌طوریکه امروزه مفهوم آن گسترده‌تر از تجارت صرف بوده و تولید و تجارت هر دو را شامل می‌شود؛ بنابراین، وقتی صحبت از مناطق آزاد تجاری می‌شود، گستردگی مفهوم آن می‌تواند از منطقه صرفاً تجاری تا منطقه‌ای برای تولید در داخل کشور به منظور صادرات را در برگیرد. تغییر استراتژی توسعه صنعتی از جایگزینی واردات به استراتژی توسعه صادرات، موجب شده است. در استراتژی توسعه صادرات، تولید چنین تحولی در مفهوم مناطق آزاد تجاری برای صادرات بوده و تجارت فارغ از سیاست‌های اجرایی و هر نوع قیدوبندی انجام می‌شود و این استراتژی در مناطق تجاری صنعتی رایج است (فرانسیس و کولن داد^۲، ۲۰۲۰). تجربه تأسیس مناطق آزاد در قاره آسیا نشان می‌دهد در کشورهای درحال توسعه که خود را مقید به رعایت تشریفات زائد گمرکی، ارزی، اداری و سایر ضوابط و مقررات دست و پاگیر می‌دانند، مناطق آزاد حداقل به عنوان ابزاری آزمایشی برای رفع موانع ضد توسعه‌ای به کار گرفته شده و از طریق این مناطق دانش و مهارت‌های جدید قابل توجهی کسب می‌شود (نمکوا و همکاران^۳، ۲۰۱۹). کشورهای درحال توسعه‌ای که به ایجاد منطقه آزاد روی آورده‌اند بر این باورند که منطقه آزاد آنان را برای رهایی از فقر و عقب‌ماندگی با گسترش صادرات یاری داده و فناوری، مدیریت و سرمایه را نیز به کشور وارد کرده و عوامل تولید داخلی را با علم و دانش فنی خارجی تلفیق می‌کند و این گونه، کشور در مسیر توسعه و همسویی با اقتصاد جهانی قرار می‌گیرد. به اعتقاد این کشورها، افزایش صادرات از منطقه آزاد وسیله ورود به بازار جهانی و بهره‌گیری از برتری‌های نسبی اقتصاد داخلی در بازرگانی بین‌المللی است (گریفید و همکاران^۴، ۲۰۲۲).

اشتغال پایدار

آریه (۱۹۹۲)، ایگباریا و سیگا (۱۹۹۲)، کاتز، تاشمن و آلن (۱۹۹۵) بیان می‌دارند که واژه کارراهه^۵ به معنای زنجیرهای از تجارب کاری مرتبط است که فرد در طول زمان به دست می‌آورد و درواقع، راهی است که فرد در زندگی کاری خود می‌پیماید. مفهوم کارراهه، به عنوان حلقه‌ی پیوند میان سازمان‌ها و افرادی که برای آن‌ها کار می‌کنند، از هر دو جنبه‌ی درونی و بیرونی موردبررسی قرار می‌گیرد (ابل

^۱ Cavusgil

^۲ Francis & Collins-Dodd

^۳ Nemkova

^۴ Griffith

^۵ Career Path

و همکاران^۱، ۲۰۲۲). درواقع، کار راهه شغلی به مجموعه‌ای از کارها و مشاغلی اشاره می‌کند که افراد در مدت زندگی کاری خود بر عهده‌دارند. عمومی‌ترین کاربرد این عبارت پیشرفت در کار است. در برخی موارد کارراهه شغلی دلالت بر یک حرفه یا شغل داشته و مستلزم سطح بالایی از تربیت و آموزش بوده است. در موارد دیگر اصطلاح کارراهه شغلی به هر تعهد بلندمدتی که همراه با سرمایه‌گذاری روان‌شناختی وسیع در یک حرفه یا یک سازمان دارد، اشاره می‌کند (اردلان و همتی، ۱۴۰۱). کارراهه شغلی یا مسیر شغلی به این معنا است که شما هم‌زمان با افزایش مهارت، اطلاعات، دانش و آگاهی در یک شغل خاص بتوان به جایگاه بالاتری در همان شغل ارتقاء پیدا کرده و وضعیت بهتری در آن پیدا کرد. به‌طور کلی کار راهه شغلی از یک سری شغل‌ها تشکیل شده است که افراد با طی کردن مسیر آن‌ها به بهترین در زمینه خود تبدیل می‌شود. به‌طور دقیق‌تر می‌توان گفت بعد از طراحی مسیر شغلی یا کارراهه شغلی قادر خواهید بود با برنامه بلندمدتی که از افراد به دنبال آن هستند، به شغل رؤیایی خود دست پیدا کنید (کارنورس و همکاران^۲، ۲۰۲۰). آنچه طی سال‌های اخیر حاصل شده است اینکه با بهبود کارراهه شغلی در شرکت‌های کارآفرین موفقیت این شرکت‌ها در صادرات هم افزایش می‌یابد. چراکه هرچه کارراهه شغلی کارکنان از کیفیت مناسب‌تری برخوردار باشد، نوآوری در سازمان‌ها و شرکت‌های کارآفرین افزایش یافته و به دنبال آن صادرات محصولات این شرکت‌ها هم در صنایع مختلف افزایش می‌یابد (محبوب و همکاران، ۱۳۹۹).

پیشینه پژوهش

در رابطه با مناطق آزاد پژوهش‌های گوناگونی به انجام رسیده است که در ادامه به بیان آن‌ها پرداخته می‌شود. جی و همکاران^۳ (۲۰۲۳) به بررسی اثر مناطق آزاد تجاری جدید بر اشتغال و توریسم هنگ کنگ و منطقه شانگهای پرداخته‌اند. این پژوهش با روش کیفی انجام شد و به همین خاطر با ۲۸ خبره مناطق آزاد مصاحبه به انجام رسید. پس از تحلیل داده‌های گردآوری شده به کمک مصاحبه نتایج این پژوهش بیانگر آن است که ازجمله مهم‌ترین اثرات سطح خرد گردشگری در زمینه کلان توسعه منطقه آزاد تجاری کاهش نرخ بیکاری است. همچنین هنگ کنگ باید در مناطقی که از توسعه اقتصادی مناطق آزاد حمایت می‌کند، یکپارچه‌سازی نزدیک‌تری با توسعه چین داشته و به دنبال، تنوع محصولات گردشگری فعلی آن و بهره‌برداری از نظریه فنی گردشگری باشد. گرگ و هارتویگ^۴ (۲۰۲۱) در پژوهشی به بیان برنامه‌های کارهای عمومی در راستای چگونگی ایجاد اشتغال پایدار پرداختند. برنامه‌های کارهای عمومی مداخلات توسعه‌ای طولانی مدت هستند که در سال‌های اخیر به دلیل بالقوه «سود سهام مضاعف» کاهش فقر و تقویت رشد با انتقال مستقیم درآمد به فقرا و درعین حال ایجاد و بهبود، محبوبیت فزاینده‌ای پیدا کرده‌اند. این پژوهش بر روی اثرات برنامه‌های کارهای عمومی بر اشتغال پایدار تمرکز است، که باید نماینده خوبی برای اثرات آن‌ها بر کاهش فقر و رشد باشد. بر اساس بررسی شواهد تجربی، توصیه‌های زیر برای طراحی برنامه‌های کارهای عمومی ارائه می‌شود: اول، به منظور ترویج سرمایه‌گذاری‌های مولد و خوداشتغالی در بین ذینفعان، برنامه‌های کارهای عمومی نیاز به ایجاد اشتغال کافی به شیوه‌ای قابل اعتماد در طولانی مدت دارند. دوره زمانی. دوم، برنامه‌های کارهای عمومی به جای هدف توسعه مهارت‌ها باید خدمات تکمیلی را در قالب اعتبار ارائه دهند. سوم، با توجه به اینکه اکثر شرکت‌کنندگان برنامه‌های کارهای عمومی در نواحی روستایی به کشاورزی

¹ Abele

² Converse

³ Ji

⁴ Gehrke & Hartwig

معیشتی و کار مزدی کشاورزی مشغول هستند، برنامه‌های کارهای عمومی باید بر فصل ناب کشاورزی متمرکز شود. چهارم، برنامه‌های کارهای عمومی باید دستمزدها را به گونه‌ای تعیین کنند که آن‌هایی که نیاز دارند، خود را در برنامه انتخاب کنند. پنجم، برنامه‌های کارهای عمومی باید بر پروژه‌های زیربنایی که تأثیر زیادی بر اشتغال در کوتاه مدت و بلندمدت دارند، مانند پروژه‌هایی که برای افزایش تولید کشاورزی و بهبود دسترسی به بازار طراحی شده‌اند، متمرکز شوند. ششم، جامعه باید در انتخاب پروژه‌ها مشارکت داشته باشد تا مالکیت، استفاده و پایداری زیرساخت‌های تولیدشده تضمین شود. منظور و همکاران^۱ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان سهم گردشگری پایدار در رشد اقتصادی و اشتغال در پاکستان بیان داشتند در اقتصاد جهانی، گردشگری یکی از بخش‌های قابل توجه و رو به رشد است. دوره مورد مطالعه از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵ بود. برای بررسی اینکه آیا متغیرهای مورد مطالعه ثابت هستند، از آزمون‌های ریشه واحد دیکی-فولر و فیلیپس-پرون تقویت شده استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش رگرسیون و رویکرد هم‌انباشتی جوهانسن استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که گردشگری بر رشد اقتصادی پاکستان و همچنین بخش اشتغال تأثیر مثبت و معناداری دارد و همچنین بین متغیرهای مورد مطالعه رابطه بلندمدتی وجود دارد. ون دام و همکاران^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان اشتغال پایدار. ضمن تشریح اهمیت کار ذاتاً بارز و جو حمایت‌کننده از سن بیان داشتند نیروی کار سالخورده بر اهمیت اشتغال پایدار تأکید می‌کند، یعنی میزانی که کارگران می‌توانند و مایل به کار در حال حاضر و آینده باشند. این مطالعه نقش یک شغل انگیزشی درونی (ارزش شغلی درونی) و یک جو حمایت‌کننده از سن را برای سه شاخص اشتغال پایدار کارکنان بررسی کرد: اشتغال پذیری، تعهد کاری و تعهد عاطفی. این پرسشنامه توسط ۱۱۹ کارمند اداری (پاسخ ۳۵٪) یک سازمان حمل و نقل عمومی هلند تکمیل شد. تجزیه و تحلیل معادلات ساختاری نشان داد که ارزش شغلی ذاتی به‌طور قوی و مثبت با هر سه شاخص اشتغال پایدار برای کارکنان در تمام سنین مرتبط است. در مقابل، جو حمایت از سن به ویژه برای تعهد کاری و تعهد عاطفی کارکنان مسن‌تر مهم بود. این مطالعه پیامدهایی برای عمل و تحقیقات اشتغال پایدار، مدیریت منابع انسانی و پیری دارد. اوینگ و همکاران^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان دسترسی به اشتغال پایدار و آموزش مولد در تبیین راهبردهای مشارکت در محل کار برای کارکنان بومی بیان داشتند دسترسی به اشتغال پایدار و پایدار برای پتانسیل یک فرد برای دستیابی به کیفیت معقول زندگی بسیار مهم است. سیاست‌های معرفی شده برای ترویج اشتغال بومی در استرالیا، مانند پروژه‌های اشتغال توسعه اجتماعی^۴، کمترین تأثیر را بر نتایج اشتغال درازمدت داشته است و درصد افراد بومی در اشتغال به سختی در ۳۵ سال جابجا شده است. طبق آمار در گزارش پر کردن شکاف نخست‌وزیر، از سال ۲۰۰۸ تاکنون هیچ بهبودی در اهداف اشتغال بومی وجود نداشته است و «نرخ اشتغال بومی از ۵۳٫۸ درصد در سال ۲۰۰۸ به ۴۷٫۵ درصد در سال ۲۰۱۲-۲۰۱۳ کاهش یافته است» (دولت استرالیا ۲۰۱۶: ۲۷). بررسی اجتماعی ملی بومیان و جزیره‌نشینان تنگه تورس^۵ داده‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۵ نشان می‌دهد که تنها ۴۶ درصد از مردم بومی و جزیره نشین تنگه تورس با سن ۱۵ سال و بالاتر شاغل بودند. این مطالعه رویکردی ترکیبی، عمدتاً کیفی را اتخاذ کرد و بر شباهت‌ها و تفاوت‌های توصیفی از نظر استراتژی‌های اشتغال بومی برای توسعه مطالعات موردی قابل مقایسه عمیق تمرکز داشت. از تجزیه و تحلیل موضوعی و گفتمانی استفاده کرد تا درک نظری جوامع عملی را

¹ Manzoor² Van Dam³ Ewing⁴ CDEP⁵ NATSISS

گرد هم آورد تا کارکنان را به عنوان شرکت‌کنندگان در استخدام و عمل در محل کار تثویز کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که کارمندان به دنبال شغل هستند، نه فقط شغل. آن‌ها از کار در محیط‌های امن فرهنگی با سایر کارمندان بومی در محل لذت می‌برند و می‌خواهند فرصت‌های زندگی خود را بهبود بخشند.

در ایران هم پژوهش‌های به انجام رسیده است که در این بخش به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود. لطفعلی زاده لاهرودی (۱۴۰۳) در پژوهشی مروری به بررسی جایگاه مناطق آزاد در نظریات علمی و اسناد توسعه پرداخت. در این پژوهش به صورت مروری به بررسی نظریات علمی پشتیبان ایجاد و فعالیت مناطق آزاد، نظیر نظریه‌های تجارت بین‌الملل و جایگاه این مناطق در اسناد قانونی و توسعه ایران پرداخته شده است. در ادامه تاریخچه پیدایش و رشد این مناطق در جهان و متعاقب آن در ایران ارائه و بحث شده است. در نهایت عملکرد این مناطق بر اساس نتایج پژوهش‌ها و تحقیقات و همچنین دلایل این عدم موفقیت، با تأکید بر منطقه آزاد ارس و اثرات اقتصادی آن همانند ایجاد اشتغال مورد بررسی واقع شده است. روش انجام پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی بوده و از اسناد کتابخانه‌ای استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که منطقه آزاد ارس به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود از پتانسیل بالایی در جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی و ایجاد اشتغال پایدار برخوردار است. رحیمی پور و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان تحلیل اهمیت - عملکرد شاخص‌های اشتغال پایدار روستایی مبتنی بر محیط طبیعی بیان داشتند پایداری اشتغال زمانی مطرح می‌شود که فعالیت‌های روستایی ضمن تأمین درآمد برای جوامع روستایی، سازگار با توان‌های محیطی، و فرهنگی آن‌ها نیز باشد. این پژوهش باهدف بررسی وضعیت شاخص‌های اشتغال پایدار در ناحیه شرقی استان گیلان با رویکرد کمی و به روش توصیفی تحلیلی انجام شده است. جامع آماری شامل نواحی روستایی شرق گیلان بوده که در ۴۲ دهستان واقع شده‌اند. که ۲۰٪ روستاها، معادل ۲۱۰ روستا به‌طور متوسط از هر دهستان ۵ روستا (روستا‌هایی که بیش‌ترین عملکرد را در نظام تولید کشاورزی داشته‌اند) به عنوان نمونه انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. برای بررسی شاخص‌های اشتغال پایدار در هریک از روستاهای نمونه از نظرات، ۳۸۵ نفر از کشاورزان روستایی استفاده شده و پرسشنامه اهمیت-عملکرد توسط آن‌ها تکمیل گردید. نتایج تحقیق نشان داد در ارتباط با شاخص‌های امنیت شغلی، شرایط اقتصادی، شرایط تولید و کم و کیف محصولات کشاورزی، وضعیت منطقه مناسب نیست. اما در خصوص شاخص اثرات زیست‌محیطی و وضعیت بازار در منطقه مورد مطالعه، مشخص شد که این دو شاخص به نسبت دارای شرایط بهتری هستند. اسفندیاری و وندکی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان تحلیل فضایی تأثیر تنوع و تخصص R&D بر رشد اشتغال بیان داشتند بنا به آمار نرخ اشتغال استان‌ها، پراکندگی منطقه‌ای قابل توجهی بین مناطق مختلف وجود دارد. با وجود این که امروزه رشد اشتغال مناطق، از جنبه‌های مختلف بیش از گذشته مورد توجه محققان و سیاست‌گذاران قرار گرفته است، تحقیقات تجربی اندکی در زمینه ارتباط بین تنوع و تخصص R&D و رشد اشتغال مناطق انجام شده است. از این رو این مطالعه به بررسی اثرات فضایی تنوع و تخصص R&D بر رشد اشتغال در استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴ پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان داد که سهم شاغلان بخش خدمات، تخصص و تنوع مرتبط و غیر مرتبط تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اشتغال دارد؛ به‌طور تأثیر تخصص از تنوع غیر مرتبط بیش‌تر و اثر تنوع غیر مرتبط بیش از تنوع مرتبط است. در حقیقت یافته‌های حاصل از این مطالعه فرضیه جکوبز را برای استان‌های ایران تأیید می‌کند. همچنین رابطه بین تخصص اقتصادی و رشد اشتغال به صورت U معکوس است، که نشان می‌دهد با افزایش تخصص R&D رشد اشتغال استانی افزایش یافته ولیکن در سطوح بالاتر، تخصص به کاهش رشد اشتغال می‌انجامد؛ به طوری که بهروری افزایش یافته و جایگزین رشد اشتغال می‌شود. به این ترتیب فرضیه مارشال در محدوده‌ای از شاخص

تخصص تحقیق و توسعه تأیید می‌شود. محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم نشان می‌دهد که افزایش تخصص تحقیق و توسعه در یک منطقه بر رشد اشتغال همان منطقه تأثیر دارد؛ ولی اثر معنی‌داری بر رشد اشتغال مناطق هم‌جوار ایجاد نمی‌کند. سید علی پور و نظری خاکشور (۱۳۹۸) پژوهشی را تحت عنوان بررسی جایگاه مناطق آزاد تجاری در توسعه پایدار و امنیت اجتماعی در منطقه آزاد انزلی انجام دادند. هدف از انجام این پژوهش بررسی امنیت اجتماعی منطقه انزلی پس از احداث منطقه آزاد و عوامل مؤثر بر آن بوده است. روش انجام پژوهش مذکور توصیفی-تحلیلی و پیمایشی بوده و با استفاده از اسناد کتابخانه‌ای و ابزار پرسشنامه مورد عمل قرار گرفته است. نتایج این تحقیق نشان داد که متغیرهای اعتیاد، قاچاق و فقر به ترتیب مهم‌ترین عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی منطقه آزاد انزلی به شمار می‌روند و درواقع پس از احداث منطقه آزاد انزلی علاوه بر گشایش های اقتصادی، مسائل اجتماعی نیز برای شهروندان بروز و ظهور یافته است که بحث افزایش قاچاق و اعتیاد از جمله این مسائل است که هر کدام از این موارد به سهم خود نقش قابل توجهی در تحت‌الشعاع قرار دادن امنیت اجتماعی منطقه آزاد انزلی را دارا هستند. بهرامی و خوش منش (۱۳۹۵) در پژوهشی سنجش رابطه بین توسعه اشتغال و ارتقای امنیت در مناطق آزاد تجاری-صنعتی را انجام دادند. در این پژوهش، نوع تحقیق از لحاظ ماهیت و روش، از نوع همبستگی و روش انجام آن پیمایشی بود. متغیرهای اصلی این پژوهش شامل متغیر مستقل (توسعه اشتغال) و متغیرهای وابسته (ارتقای امنیت و کاهش قاچاق) می‌باشند. جامعه آماری پژوهش شهروندان بالای ۱۹ سال شهر بندر انزلی بوده که با استفاده از فرمول کوکران ۳۲۱ نفر از این افراد به شیوه نمونه‌گیری احتمالی ساده انتخاب شدند. یافته‌های پژوهش نشان داد که رابطه معنی‌داری بین کسب فرصت‌های جدید شغلی (توسعه خدمات خرده‌فروشی، توسعه خدمات عمده‌فروشی، توسعه مناطق توریستی و ...) با ارتقای امنیت و همچنین با کاهش قاچاق در سطح منطقه وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به دنبال ارائه الگوی سلسله مراتبی بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری با راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در بستر برنامه هفتم توسعه با استفاده از یک روش پژوهش آمیخته (کیفی- کمی) است. روش تحقیق آمیخته رویکردی پژوهشی است که در آن از ترکیبی از روش‌های کیفی و کمی به صورت هم‌زمان استفاده می‌شود. به همین خاطر از اعتبار بسیار مناسبی برخوردار است. روش تحقیق آمیخته دارای سه مزیت بسیار مهم است. که عبارت‌اند از: تعمیم‌پذیری، زمینه‌سازی و اعتبار با استفاده از روش‌های مختلف برای جمع‌آوری داده‌ها در مورد یک موضوع می‌تواند نتایج پژوهش حاضر را معتبرتر کند. اگر داده‌های کیفی و کمی همگرا باشند، اعتبار نتیجه‌گیری تقویت می‌شود. به این فرآیند مثلث‌سازی می‌گویند. این پژوهش از جنبه هدف کاربردی محسوب می‌شود. چراکه بیش‌ترین کاربرد آن برای مدیران و سیاست‌گذاران سازمان‌های دانش بنیان در صنایع کوچک و متوسط ایران است. در بخش کیفی به منظور درک، شناخت و استخراج متغیرها از مصاحبه نیمه ساختاریافته و تحلیل محتوا (تم) تا رسیدن به متغیر استفاده شده است. برای انجام تجزیه و تحلیل محتوا، داده‌ها به‌طور منظم از مجموعه متون مصاحبه‌ها جمع‌آوری شده‌اند. معمولاً برای شناخت مقوله‌های زیربنایی مصاحبه‌های تخصصی از تحلیل محتوایی با کمک نرم‌افزار مکس کیودا^۱ استفاده می‌شود. در بخش کمی برای طراحی مدل پژوهش روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) بکار گرفته شده که داده‌های موردنیاز برای تکمیل ماتریس خودتعاملی برگرفته از نظرات خبرگانی است که با روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری و ماتریس خودتعاملی آشنایی دارند. مدل‌سازی ساختار تفسیری

¹ Maxqda

قادر است ارتباط بین شاخص که به صورت تکی یا گروهی به یکدیگر وابسته‌اند، را تعیین نماید (نادعلی، ۱۳۹۸). برای انجام مدلسازی ساختاری-تفسیری پنج گام اصلی برداشته می‌شود: گام اول: تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری در این گام پس از شناسایی شاخص‌های زیربنایی نظام مدیریت عملکرد یک ماتریس مربع $n \times n$ از شاخص‌های موجود طراحی می‌شود. این ماتریس در واقع همان پرسشنامه ISM است. گام دوم: ماتریس دستیابی تشکیل می‌شود. در این گام نیز ماتریس دستیابی از تبدیل ماتریس خودتعاملی ساختاری به یک ماتریس دو ارزشی صفر و یک بدست می‌آید. گام سوم: ماتریس انتقال‌پذیری تشکیل می‌شود. بعد از آنکه ماتریس به یک ماتریس صفر و یک تبدیل شد باید ماتریس ثانویه طراحی شود. در یک ماتریس دریافتی برای اطمینان باید روابط ثانویه کنترل شود. در ادامه در گام چهارم: سطح‌بندی شاخص‌ها و مولفه انجام می‌شود. در این گام برای تعیین روابط و سطح‌بندی معیارها در مدل ساختاری تفسیری باید مجموعه خروجی‌ها و مجموعه ورودی‌ها برای هر معیار از ماتریس دریافتی استخراج شود. سرانجام در گام آخر مدل ساختاری تفسیری بر اساس قدرت نفوذ-وابستگی ترسیم می‌شود. جامعه آماری این پژوهش در بخش کیفی شامل مجموعه‌ای از خبرگان دانشگاهی (اساتید رشته مدیریت دولتی با رتبه علمی دانشیار و بالاتر) و سازمانی (مدیران و کارشناسان ارشد مناطق آزاد کشور، دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر و بیش از ۱۰ سال سابقه مدیریت) در حوزه صادرات است. لذا، در بخش کیفی، ملاک اندازه نمونه، کفایت تئوریک است؛ به این معنا که در مصاحبه با خبرگان مشارکت‌کننده در پژوهش، شاخص یا متغیر جدیدی شناسایی نشود. بنابراین ملاک کفایت نمونه، اشباع نظری است. با استفاده از روش نمونه‌گیری انتخابی هدفمند در ابتدای امر تعداد ۱۱ نفر به عنوان نمونه خبرگان اولیه پژوهش مشخص و سپس داده‌های لازم جمع‌آوری شد. در طول مصاحبه افراد جدیدی شناسایی شدند که در مجموع با ۱۹ نفر مصاحبه صورت پذیرفت و اشباع نظری حاصل شد. وضعیت نمونه خبرگان پژوهش نشان می‌دهد که ۵۹ درصد از نمونه خبرگان تحقیق دارای سابقه علمی و پژوهشی در دانشگاه‌ها و ۲۱ درصد آن‌ها نیز دارای سابقه مدیریتی و اجرایی در مناطق آزاد با سابقه مدیریت بخش صادرات در ایران هستند. علاوه بر دو دسته فوق ۲۰ درصد از نمونه خبرگانی نیز دارای سابقه مشاور مدیریت در مناطق آزاد صادرکننده هستند، که دارای تحصیلات عالیه دانشگاهی می‌باشند. میانگین سابقه کار خبرگان دانشگاهی و مدیران اجرایی سازمان‌ها بین ۱۴ و ۱۷ سال و سابقه کار خبرگان مشاور نیز ۱۳ سال فعالیت می‌باشند، که نشان‌دهنده تجربه خوب و به دنبال آن آشنایی کامل به ابعاد موضوع صادرات و اشتغال در مناطق آزاد هستند. به منظور افزایش روایی و پایایی در بخش کیفی، با ارائه بازخورد به مصاحبه شونده‌گان برای بالا بردن روایی و با قرار دادن آن‌ها در جریان مسیر تحقیق به طوری که بر نحوه پاسخگویی آن‌ها تأثیر نگذارد، زمینه افزایش روایی داخلی فراهم گردید. به این منظور پس از انجام هر مصاحبه الگوی به‌دست‌آمده تا آن مرحله، به مصاحبه شونده‌گان ارائه شد و مصاحبه شونده‌گان نکاتی را که نسبت به الگو داشتند، طرح موضوع نمودند. این کار پس از انجام هر مصاحبه انجام شد تا مصاحبه خالی از هرگونه پیش‌فرض و جهت‌گیری انجام شود. علاوه بر این به منظور افزایش پایایی این بخش ضمن استفاده از روش دو کد گذار، فرایندهای ساختاریافته‌ای از مصاحبه‌های همگرا، تلاش شد تا سازمان‌دهی فرایندهای ساخت یافته برای ثبت، نوشتن و تفسیر داده‌های احصاء شده نیز فراهم گردد. پایایی بین دو کدگذار برای مصاحبه‌های انجام گرفته در پژوهش برابر ۸۶٪ است و می‌توان ادعا کرد که میزان پایایی تحلیل مصاحبه کنونی مناسب است. در بخش کمی، از خبرگان بخش کیفی با روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد که با روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری آشنایی داشتند و تعداد آن‌ها نیز ۱۷ نفر بود. برای تحلیل داده‌ها در بخش مدل‌سازی با روش ISM، از نرم‌افزار ISM متلب استفاده شد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

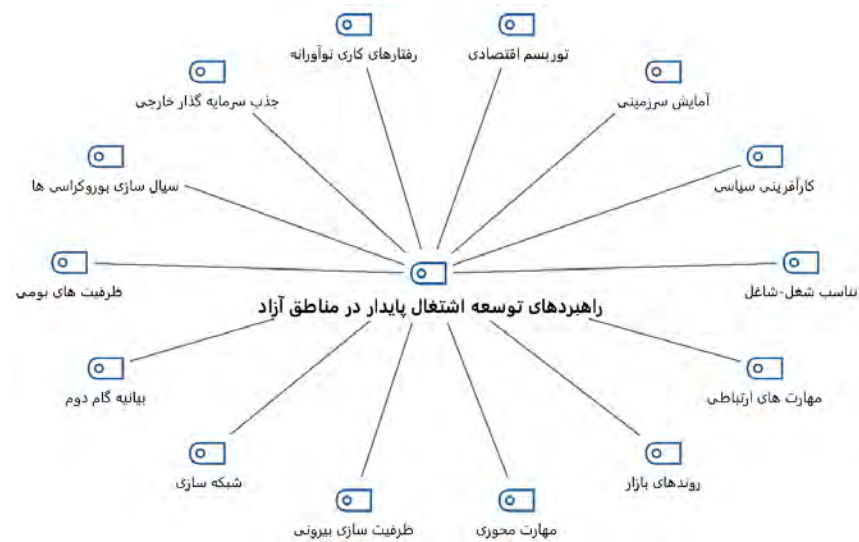
با توجه به اینکه هدف تحقیق حاضر توصیف پدیده بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری با راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در بستر برنامه هفتم توسعه به مشروح‌ترین شکل ممکن در قالب یک مدل بومی است، بنابراین از معیاری به نام اشباع داده یا اشباع نظری برای تعیین نقطه پایان بخش کیفی استفاده می‌شود، به عبارت بهتر در این وضعیت داده جدیدی که به پژوهش وارد می‌شود اطلاعات موجود در مورد موضوع پژوهش را تغییر نمی‌دهد. در گام اول تحلیل محتوا، پس از کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه ۱۱۷ کدگذاری انجام و سپس متغیرها استخراج شد، که تعدادی از کدگذاری اولیه برگرفته از مصاحبه‌های میدانی به عنوان نمونه در جدول یک ارائه شده است.

جدول (۱) کدگذاری برگرفته از مصاحبه‌های میدانی

شناسه	مضامین سازمان دهنده اصلی	مضامین پایه
S1	ظرفیت‌های بومی	شناسایی کسب و کارهای بومی توسعه تولید محصولات محلی توسعه تجارت الکترونیک
S2	آمایش سرزمینی	توسعه متوازن و توسعه عادلانه و استفاده بهینه از منابع برای توسعه و پیشرفت مناطق سرزمینی ساماندهی و نظام بخشی صحیح به فضای اجتماعی و اقتصادی در سطوح منطقه‌ای تکیه بر قابلیت‌ها، توانمندی‌ها و محدودیت‌های منطقه‌ای برنامه‌ریزی استراتژیک آمایش سرزمین با در نظر گرفتن تمامی برگ خریدهای توسعه پایدار برنامه‌ریزی هماهنگ و بلندمدت ایجاد راهبرد اثربخش میان افراد، محیط و فعالیت‌ها بهره‌برداری بهینه از امکانات موجود در راستای بهبود وضعیت مادی و معنوی و در قلمرو جغرافیایی خاص انعطاف‌پذیری در برخورد با عدم تعادل در محیط
S3	توریسم اقتصادی	جذب گردشگران و تأمین درآمد ارزی تبادل فرهنگی و اجتماعی منبع درآمد مستقل و پایدار ترویج اشتغال‌زایی
S4	رفتارهای کاری نوآورانه	ارتباطات باز پذیرش ریسک و تغییرات خلاقیت
S5	جذب سرمایه‌گذار خارجی	تدوین استراتژی جذب شناسایی بازارهای هدف ارائه پروژه جذاب حفظ حقوق سرمایه‌گذار
S6	تناسب شغل-شاغل	وضع الزامات شغلی مختص مناطق آزاد متناسب‌سازی محیط‌های کاری
S7	کارآفرینی سیاسی	ایجاد ائتلاف‌های لازم جهت تغییر سیاست‌ها درک هر نوع فرصت

		بسیج منابع کارآفرینان سیاسی نقش اساسی در گردهمایی جریان‌ها، تعاملات بازیگران و اخذ تصمیمات مربوط به کارآفرینی در کشور را بر عهده دارند گسترش نظریه کارآفرینی از بازار به حوزه عمل سیاسی
S8	بیانیه گام دوم	برنامه‌ریزی برای ایجاد اشتغال پایدار توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط ترویج کارآفرینی افزایش تولید و رقابت‌پذیری صنایع و خدمات
S9	شبکه‌سازی	شناسایی و بهره‌گیری از افراد کلیدی جلب نظر ذی‌نفعان ائتلاف‌های راهبردی
X10	ظرفیت‌سازی بیرونی	توانایی در استفاده از منابع، فناوری‌ها، دانش، تجارب و ارتباطات خارجی تبادل دانش توسعه بازار
S11	مهارت محوری	تمرکز بر ارتقا و بهبود مهارت‌ها و توانایی‌ها توسعه مهارت‌ها، دانش، تجربه و قابلیت‌های مرتبط آموزش‌های مستمر فرایند پیوسته و مستمر
S12	روندهای بازار	شیوه‌ها و الگوهای حرکت قیمت‌ها و حجم مراهبردها در بازار پیش‌بینی جهت حرکت قیمت‌ها اتخاذ تصمیمات سرمایه‌گذاری مناسب
S13	مهارت‌های ارتباطی	همکاری و هماهنگی قدرت‌های انعطاف‌پذیری تفکر انتقادی
S14	سیال سازی بوروکراسی‌ها	کاهش مراحل و فرآیندهای پیچیده و طولانی استفاده از فناوری برای اتوماسیون فرآیندها و کاهش نیاز به دخالت دستی در فرآیندها افزایش انعطاف‌پذیری تسهیل در دسترسی به اطلاعات

سرانجام با کمک نرم‌افزار مکس کیو دا تم‌های اصلی از تم‌های فرعی استخراج می‌شوند که خروجی نرم‌افزار در شکل یک در زیر نشان داده شده است.



شکل (۱) کدگذاری تم‌های اصلی با نرم افزار مکس کیودا

درواقع ۱۴ تم اصلی از بخش کیفی به شرح جدول ۲ در زیر استخراج شد که مبنای بخش کمی برای مدل سازی قرار می گیرد.

جدول (۲) شاخص های استخراج شده بخش کیفی پژوهش

کد	متغیر	کد	متغیر
S1	ظرفیت های بومی	S8	بیانیه گام دوم
S2	آمایش سرزمینی	S9	شبکه سازی
S3	تورسیم اقتصادی	S10	ظرفیت سازی بیرونی
S4	رفتارهای کاری نوآورانه	S11	مهارت محوری
S5	جذب سرمایه گذار خارجی	S12	روندهای بازار
S6	تناسب شغل-شاغل	S13	مهارت های ارتباطی
S7	کارآفرینی سیاسی	S14	سیال سازی بروکراسی

اکنون با استفاده از روش مدل سازی ساختاری تفسیری (ISM) و با کمک نرم افزار ISM متلب سطوح و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل ارزیابی می شوند. در گام اول ماتریس خودتعاملی ساختاری پژوهش را با استفاده از نظر پاسخ دهندگان که خبرگان پژوهش هستند تشکیل می شود. برای تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری خبرگان معیارها را به صورت زوجی با یکدیگر در نظر گرفته و بر اساس طیف V: عامل سطر i باعث محقق شدن عامل ستون j می شود. A: عامل ستون j باعث محقق شدن عامل سطر i می شود. X: هر دو عامل سطر و ستون باعث محقق شدن یکدیگر می شوند (عامل i و j رابطه دوطرفه دارند) و O: بین عامل سطر و ستون هیچ ارتباطی وجود ندارد به مقایسات زوجی پاسخ می دهند. ماتریس خودتعاملی در جدول ۳ آورده شده است.

[illegible]

سپس بر اساس جدول ۳ ماتریس دستیابی اولیه بر اساس اعداد صفر و یک تشکیل و سپس روابط تعدی ایجاد شده و ماتریس دستیابی نهایی تشکیل می‌شود که در جدول ۴ آورده شده است. تمام درایه‌هایی که در این جدول * هستند در ماتریس اولیه مقدار صفر داشته‌اند. سپس از روی ماتریس دستیابی نهایی، بر اساس گام چهارم، مجموعه دستیابی و پیش‌نیاز استخراج شده و معیارها سطح‌بندی می‌شوند که در جدول ۴ آورده شده است.

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14
S1	.	.	.	-	.	.	.	-	.	.	.	.	.	-
S2	.	-	.	-	-	.	.	-	-	.	.	.	-	-
S3	.	-	-	-	.	-	.	-	-	-	.	.	.	.
S4	0	1	.	.	0	.	.	-	1	-	.	.	-	0
S5	.	.	.	-	-	.	.	-	-	-	-	-	-	.
S6	.	.	.	-	-	.	.	-	-	.	-	-	-	-
S7	.	-	.	-	.	.	.	-	-	.	.	-	-	-
S8	.	.	.	-	.	-	.	-	-	.	.	-	-	-
S9	.	-	-	-	-	-	.	-	1	-	.	-	-	-
S10	.	.	-	-	-	.	.	-	-	.	.	-	-	-
S11	.	.	.	-	-	.	.	-	-	.	.	-	-	-
S12	.	.	-	-	-	-	.	-	-	.	.	-	-	-
S13	.	-	.	-	-	-	.	-	-	.	.	-	-	-
S14	-	-	.	-	-	.	.	-	-	.	.	-	-	-

در گام سوم، ماتریس دستیابی نهایی با تکیه بر تحلیل روابط ثانویه یا غیرمستقیم میان موانع شناسایی شده بررسی شد. به این معنا که اگر X1 منجر به X2 شود و X2 منجر به X3 شود، در این صورت باید X1 نیز منجر به X3 شود که به اصطلاح تحت عنوان عمل سازگاری ماتریس دستیابی اولیه مطرح است. ماتریس دستیابی نهایی به شرح جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵) ماتریس دستیابی نهایی

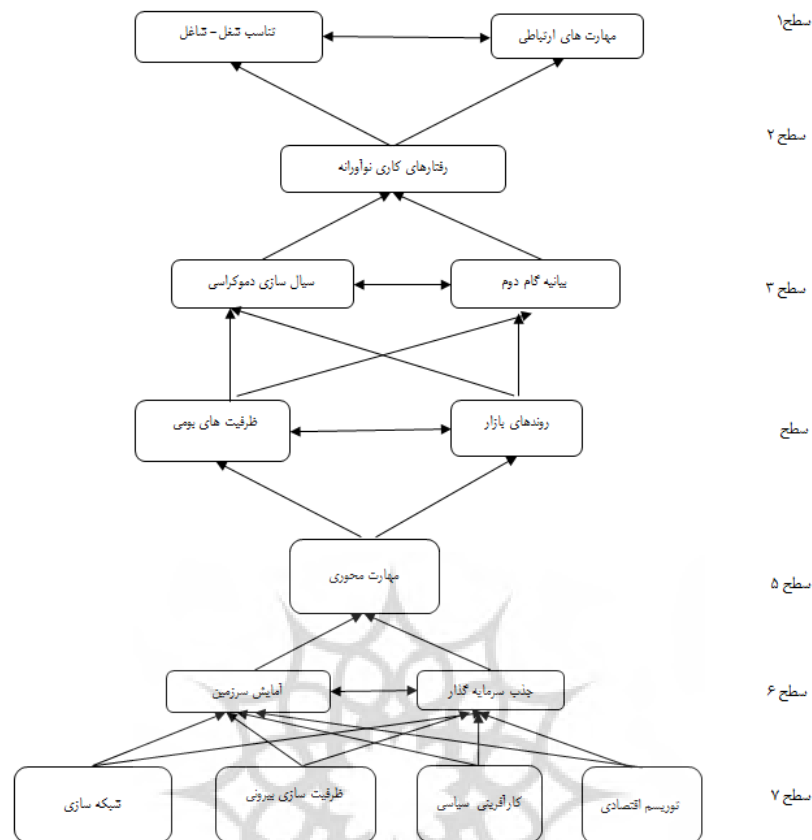
	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14	تعدد
S1	۱	۰	۰	۱	۱	۱*	۰	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۱	۸
S2	۰	۱	۰	۱	۱	۱*	۰	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۱	۱	۹
S3	۰	۱	۱	۱*	۱*	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۱*	۱*	۱*	۱۱
S4	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۳
S5	۰	۱*	۰	۱	۱	۱*	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱۱
S6	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱*	۴
S7	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱	۱*	۱۱
S8	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۳
S9	۰	۱*	۰	۱*	۰	۱*	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۱*	۱	۱۱
S10	۰	۰	۰	۱	۱*	۱	۰	۱	۱*	۱	۰	۱*	۱	۱	۹
S11	۰	۱*	۰	۱	۱	۱*	۰	۱	۱	۱*	۱	۱	۱	۱	۱۱
S12	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۱*	۰	۰	۱	۱	۱	۸
S13	۰	۱*	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۸
S14	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱
وابستگی	۱۳	۱۰	۷	۱۳	۷	۱۱	۱	۱	۷	۱	۵	۱۰	۱۰	۱۴	

سپس از روی ماتریس دستیابی نهایی، بر اساس گام چهارم، مجموعه دستیابی و پیش نیاز استخراج شده و معیارها سطح بندی می شوند که در جدول ۶ آورده شده است.

جدول ۶) سطح‌بندی مؤلفه‌ها

کد	مجموعه ورودی	مجموعه خروجی	اشتراک	سطح
S1	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳	۲، ۴، ۶، ۸، ۹، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۲، ۹، ۱۲، ۱۳	چهارم
S2	۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۲، ۱۳	۲، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۲، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳	ششم
S3	۳	۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۳	هفتم
S4	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳	۴، ۸، ۱۴	۴، ۸	دوم
S5	۱، ۲، ۴، ۵، ۷، ۱۱	۲، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۲، ۵، ۱۱	ششم
S6	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۱۴	۱۴	اول
S7	۷	۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۷	هفتم
S8	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳	۴، ۸، ۱۴	۴، ۸	سوم
S9	۱	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۱	هفتم
S10	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۷، ۱۰، ۱۱	۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۵، ۱۰	هفتم
S11	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۷، ۱۰، ۱۱	۲، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۲، ۵، ۱۰، ۱۱	پنجم
S12	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳	۲، ۴، ۶، ۸، ۹، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۲، ۹، ۱۲، ۱۳	چهارم
S13	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳	۲، ۴، ۶، ۸، ۹، ۱۲، ۱۳، ۱۴	۲، ۹، ۱۲، ۱۳	اول
S14	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳	۴، ۸، ۱۴	۶	سوم

پس از تعیین مجموعه دستیابی و مجموعه پیش‌نیاز، اشتراک دو مجموعه حساب می‌شود. اولین معیاری که اشتراک دو مجموعه برابر با مجموعه قابل دستیابی (خروجی‌ها) باشد، سطح اول خواهد بود. بنابراین معیار سطح اول بیش‌ترین تأثیرپذیری را در مدل خواهند داشت. پس از شناسایی معیارهای سطح اول، این معیار حذف‌شده و فرایند محاسبه مجموعه دستیابی و پیش‌نیاز ادامه پیدا می‌کند. این فرایند تا حذف تمامی معیارها ادامه پیدا می‌کند. لذا، بعد از مشخص شدن سطوح هریک از شاخص‌ها و با در نظر گرفتن ماتریس دستیابی نهایی، مدل ساختاری تفسیری ترسیم می‌شود. الگوی نهایی در شکل دو مشاهده می‌شود. الگوی پژوهش شامل هفت سطح است. سطح هفتم که شامل مؤلفه‌های توریسم اقتصادی، کارآفرینی سیاسی، ظرفیت‌سازی بیرونی و شبکه‌سازی به عنوان تأثیرگذارترین سطح است که به صورت مستقیم بر روی معیار سطح ششم یعنی جذب سرمایه‌گذاری خارجی و آمایش سرزمینی تأثیر می‌گذارد. سطح اول که دارای دو شاخص مهارت‌های ارتباطی و تناسب شغل - شاغل به عنوان تأثیرپذیرترین سطح است.



شکل ۲) الگوی سلسله مراتبی بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری با راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در بستر برنامه هفتم توسعه

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش باهدف ارائه الگوی سلسله مراتبی بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری با راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در بستر برنامه هفتم توسعه انجام شد. مناطق آزاد تجاری اهمیت بسیاری در توسعه اقتصادی و اشتغال دارند. مناطق آزاد تجاری به عنوان پلی برای ترویج تجارت و صادرات عمل می کنند. با فراهم کردن شرایط مالی، مالیاتی و گمرکی ملایم تر، این مناطق می توانند تجارت بین المللی به ویژه صادرات را تشویق کنند و از این طریق اشتغال را نیز افزایش دهند. مناطق آزاد تجاری با ارائه تسهیلات مالی و مالیاتی به سرمایه گذاران خارجی، می توانند جذب سرمایه گذاری خارجی و ایجاد فرصت های شغلی در این مناطق را تسهیل کنند. همچنین این مناطق به عنوان محورهای نوآوری و فناوری، می توانند ترویج فعالیت های پژوهش و توسعه را تشویق کنند که به افزایش اشتغال و رشد اقتصادی منطقه کمک می کند. مناطق آزاد تجاری با فراهم کردن شرایط مناسب برای تولید و صنعت، می توانند به افزایش تولید، اشتغال و رشد اقتصادی کمک کنند. با جذب سرمایه گذاران، ترویج تجارت و صادرات، ارتقاء فناوری و نوآوری، مناطق آزاد تجاری می توانند فرصت های شغلی بسیار زیادی برای جوانان و نیروهای کار فراهم کنند. الگوی پژوهش نشان داد که توریزم اقتصادی یکی از تأثیرگذارترین مؤلفه ها در این الگو است. نکته جالب تأثیر مستقیم توریزم اقتصادی بر خدمات یا کالاهای مناطق آزاد است که منجر به بهبود اشتغال هم می شود تمرکز این اشتغال بر مواردی همچون مکان های اقامت، اماکن تاریخی و تفریحی، غذا و نوشیدنی،

بازارهای شهر است. الگوی پژوهش نشان داده است که کارآفرینی سیاسی یکی از مؤلفه‌های بسیار تأثیرگذار است. واقعیت این است که کارآفرین سیاسی تحریک‌کننده تحولات اساسی در جامعه است که با اقدامات خلاقانه و تحول‌آفرین اثرات شگرفی را در سیاست‌ها و راهبردهای نهادهای سیاسی از خود بر جای می‌گذارد. علاوه بر این، نیاز به ظرفیت‌سازی بیرونی هم بسیار مشهود است. توانمندسازی بیرونی در مناطق آزاد می‌تواند منجر به کسب فرصت‌هایی برای منابع انسانی شود که بتوان تصمیمات خود را در جهت وظایفشان اتخاذ کنند. از شبکه‌سازی می‌توان برای توسعه صادرات و ایجاد اشتغال در مناطق آزاد استفاده کرد چراکه شبکه‌سازی در صادرات را می‌توان یک فعالیت بسیار مهم تجاری، اقتصادی یا اجتماعی دانست که مدیران مناطق مختلف آزاد از آن برای ایجاد روابط مهم تجاری خود و یا ایجاد و عمل به فرصت‌های تجاری استفاده می‌کنند. الگوی پژوهش به خوبی نشان داد که یکی از تأثیرپذیرترین مؤلفه‌های این الگو مهارت‌های ارتباطی است. ارتباط مؤثر در صادرات نقش بسیار مهم و اساسی را ایفا می‌کند و به عنوان یک ابزار برجسته برای دستیابی به موفقیت‌های تجاری و بالندگی مناطق آزاد تجاری در بازارها عمل می‌کند. ارتباط با مشتریان و ارتباط داخلی در مناطق تجاری ارتباطات مؤثر با مشتریان خارجی یک پل ارتباطی بین شرکت‌های دخل و مشتریان خارجی را ایجاد می‌کند و به فروشندگان امکان می‌دهد تا نیازها، ترجیحات و انتظارات مشتریان خارجی را به درستی درک کنند. این ارتباطات به شکل‌دهی به روابط طولانی مدت صادرکنندگان کشور با مشتریان خارجی کمک می‌کنند و از وفاداری مشتریان به برند یا محصول اطمینان حاصل می‌کنند. تناسب شغل و شاغل مؤلفه دیگر تأثیرپذیر است. باید به این نکته اشاره کرد که تناسب میان شغل و شاغل بر این مبنا است که باید‌ها و نبایدهای شغلی چون مهارت، هویت وظیفه، استقلال وظیفه، دانش شغلی، مهارت شغلی، توانایی شغلی و مسائل گوناگونی از این دست را با ویژگی‌های فردی چند سن، جنس، سطح تحصیلات، تأهل و مجرد، سابقه کاری، دانش، مهارت و توانایی فردی موردبررسی و شناخت قرار می‌دهد و در نهایت سبب شود فرد شاغل در شغل خود در مناطق آزاد عملکردی مثبت داشته باشد صادرکنندگان هم از این افراد احساس رضایت داشته و انگیزه فعالیت صادراتی آن‌ها افزایش می‌یابد. پژوهش حاضر با پژوهش جی(۲۰۲۳) متفاوت است چرا که پژوهش مذکور تنها به بررسی اثر مناطق آزاد تجاری جدید بر اشتغال و تورسم هنک کنگ و منطقه شانگهای پرداخته است در حالیکه پژوهش حاضر به طراحی مدلی پرداخته که علاوه بر توسعه صادرات بهبود اشتغال پایدار را نیز مد نظر دارد. در پژوهش گرگ و هارتویگ (۲۰۲۱) تنها به بیان برنامه‌های کارهای عمومی در راستای چگونگی ایجاد اشتغال پایدار پرداخته شد. اما، پژوهش حاضر بر توسعه صادرات و بهبود اشتغال پایدار تأکید داشت. در پژوهش لطفعلی زاده لاهرودی(۱۴۰۳) فقط به بررسی جایگاه مناطق آزاد در نظریات علمی و اسناد توسعه اکتفا شد اما، پژوهش کنونی ضمن بهره‌گیری از پژوهشی آمیخته(کیفی-کمی) به تدوین مدل برای بهبود صادرات مناطق آزاد تجاری کشور با رویکرد افزایش اشتغال پایدار در کشور پرداخت. در پژوهش سید علی پور و نظری خاکشور(۱۳۹۸) جایگاه مناطق آزاد تجاری در توسعه پایدار و امنیت اجتماعی در منطقه آزاد انزلی مورد بررسی قرار گرفت. این مطالعه یک مطالعه کتابخانه‌ای و کمی بود اما، پژوهش فعلی ضمن استفاده از رویکرد آمیخته(کیفی-کمی) در انجام پژوهش مدلی طراحی شد که تاثیرگذارترین تا تاثیرپذیرترین مولفه‌های بهبود صادرات در مناطق آزاد تجاری در آن مشخص شده است. به همین خاطر به مدیران و سیاست‌گذاران مناطق آزاد پیشنهاد می‌شود که در جهت ارتقاء سطح کارآفرینی سیاسی به تدوین ساختار مناسب برای کارآفرینی سیاسی مولد در مناطق آزاد کشور روی بیاورند. همچنین، می‌بایست بیشتر هدفگذاری‌ها و وضع دستورالعمل‌های اجرایی در مناطق آزاد تجاری در راستای بهبود اشتغال پایدار معطوف به خصوصی‌سازی واحدهای اقامتی، تبلیغات صادرات، آموزش نیروی انسانی مهارت محور، سیاست‌های تشویقی ساخت تأسیسات صادراتی، ایرانگردی

و جهانگردی، تخفیف‌های مالیاتی و... باشد که بیشتر جذب سرمایه‌گذاران را مد نظر قرار داده باشد. مدیران مناطق آزاد باید آمایش سرزمین در برنامه ریزی‌های مرتبط با توسعه صادرات را سرلوحه کار خود قرار دهند. چرا که آمایش سرزمین به روش‌ها و رویکردهای استفاده شده توسط بخش خصوصی و عمومی به منظور اثرگذاری بر توزیع تولید و صادرات و فعالیت‌ها در فضاهای با مقیاس‌های گوناگون اشاره دارد. همچنین، به پژوهشگران آتی پیشنهاد می‌شود در رابطه با تدوین مدل‌های بهینه‌سازی صادرات در مناطق آزاد با رویکرد اشتغال پایدار مطالعه کنند و از مطالعات تطبیقی برای مقایسه مناطق آزاد موفق در کشورهای آسیایی با مناطق آزاد کشور استفاده کنند. این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز مواجه بود که از آن جمله می‌توان به زمان‌بر بودن گردآوری داده‌های کیفی در بخش مصاحبه و همچنین گردآوری داده‌های بخش کمی اشاره نمود. علاوه بر این، نتایج این پژوهش قابلیت تعمیم به سازمان‌های دیگر را ندارد.



منابع

- اردلان، محمدرضا، و همتی، مدینه. (۱۴۰۱). تأثیر فعالیت مدارس فنی و حرفه‌ای بر توسعه صادرات غیرنفتی. *مجله مدیریت اقتصادی و آموزش*، (۴۱)، ۵۹-۸۵.
- اسفندیاری، مرضیه، و وندکی، احمد. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی تأثیر تنوع و تخصص R&D بر رشد اشتغال. *اقتصاد و توسعه منطقه‌ای*، (۲۷)، ۱۹-۸۳.
- بهرامی، یوسف، و خوش‌منش، مهتاب. (۱۳۹۵). سنجش رابطه بین توسعه اشتغال و ارتقای امنیت در مناطق آزاد تجاری-صنعتی (مورد مطالعه: منطقه آزاد تجاری صنعتی بندر انزلی). *پژوهشنامه نظم و امنیت/انتظامی*، (۲۹ (پیاپی ۳۴)، ۷۳-۹۵.
- خوش‌طینت، محسن، قره‌داغی، مریم، و رسولی، سمیه. (۱۳۹۸). تأثیر مدیریت سود بر سطح افشا و عملکرد مالی واقعی شرکت‌های فعال در صادرات مناطق آزاد. *مجله پژوهش‌های تجربی حسابداری*، (۳۲)، ۲۱-۴۸.
- رسوله‌وندی، محمدباقر، عالم تبریز، اکبر، و سلطان‌پناه، هیرش. (۱۴۰۳). ارائه الگوی عوامل عملکردی تاب‌آوری پایدار زنجیره تأمین صنعت قطعه‌سازی خودروی ایران با رویکرد توسعه صادرات. *مجله مدیریت کسب‌وکارهای بین‌المللی*، (۱۷)، ۴۵-۶۶.
- رحیمی‌پور شیخانی‌نژاد، محمدعلی، محمودی‌چناری، حبیب، مومنی‌طارمسری، فاطمه، نصیری، فرزانه، و جنسی، زهرا. (۱۳۹۹). تحلیل اهمیت-عملکرد شاخص‌های اشتغال پایدار روستایی مبتنی بر محیط طبیعی (نمونه موردی: ناحیه‌ی روستایی شرق گیلان). *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، (۳)، ۱۱۹-۱۴۵.
- سهرابی، روح‌الله، چناری، وحید، همتی، محمد، و همراهی، مهرداد. (۱۴۰۳). مدل توسعه صادرات شرکت‌های دانش‌بنیان حوزه الکترونیک و برق ایران با محوریت ارتقاء پایبندی سازمانی کارکنان. *مجله مدیریت کسب‌وکارهای بین‌المللی*، (۲۷)، ۴۱-۶۶.
- سواری، مسلم، اسدی، زینب، و حسن‌پور، کبری. (۱۳۹۹). تدوین راهبردهای توسعه اشتغال پایدار در مناطق روستایی شهرستان دلفان. *راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی*، (۱۳)، ۴۲-۵۳.
- عباسی‌اسفنجانی، حسین، میرزایی، حسین، و احمدی‌کمالی، مهدیه. (۱۳۹۹). بررسی عملکرد منطقه آزاد تجاری-صنعتی ارس از منظر صادرات. *مجله بررسی‌های بازرگانی*، (۸۱)، ۸۵-۱۰۰.
- طفعلی‌زاده لاهوری، علی. (۱۴۰۳). مروری بر جایگاه مناطق آزاد در نظریات علمی و اسناد توسعه. *مجله جغرافیا و روابط انسانی*، (۴)، ۶۳۵-۶۵۰.
- مشبکی، اصغر، و خادمی، علی‌اکبر. (۱۳۹۷). نقش برنامه‌های توسعه صادرات بر ارتقای عملکرد صادرات بنگاه‌ها. *مجله مدیریت بهبود*، (۳۱)، ۶۱-۷۶.
- نادعلی، جلودار. (۱۳۹۸). روش تحقیق. ساری: انتشارات دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری.
- ناصری‌فر، وحید، دهدشتی‌شاهرخ، زهره، تقوی‌فر، محمدتقی، و حسن‌زاده، فرزانه. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر صادرات کارآفرینانه از دیدگاه قابلیت‌های پویا. *مجله مدیریت کسب‌وکارهای بین‌المللی*، (۳)، ۲۳-۴۲.
- نفری، اکبر، و ملایری‌آشتیانی، الهه. (۱۳۹۷). مناطق آزاد تجاری-صنعتی به مثابه اهرمی برای افزایش صادرات. *مجله اقتصاد و مدیریت*، (۶۳)، ۷۸-۹۷.

References

- Abelha, M., Fernandes, S., Mesquita, D., Seabra, F., & Ferreira-Oliveira, A. T. (2020). Graduate employability and competence development in higher education—A systematic literature review using PRISMA. *Sustainability*, 12(15), 159–172. <https://doi.org/10.3390/su12156159>
- Al-Mari, A. A. (2021). Liberalisation, multinational enterprises and export performance: Evidence from Indian manufacturing. *Econometric Analysis of Panel*, 21(3), 177–193.
- Abele, A. E., Spurk, D., & Volmer, J. (2022). The construct of career success: Measurement issues and an empirical example. *Zeitschrift für Arbeitsmarktforschung*, 43(3), 195–206. <https://doi.org/10.1007/s12651-022-00310-3>
- Cavusgil, S. T. (2019). *Export development efforts in the United States: Experiences and lessons learned* (pp. 173–183). New York: Quorum Books.
- Converse, D., Diao, X., Dorosh, P. A., Jemal, M. K., Kennedy, A., & Thurlow, J. (2020). Employment and livelihoods: Connecting Africa. *International Research in Economics and Finance*, 33(1), 277–298. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2020.03.004>
- Ewing, B., Sarra, G., Price, R., O'Brien, G., & Priddle, C. (2017). Access to sustainable employment and productive training: Workplace participation strategies for indigenous employees. *Australian Aboriginal Studies*, (2), 27–42.
- Francis, J., & Collins-Dodd, C. (2020). Impact of export promotion programs on firm competencies, strategies and performance: The case of Canadian high-technology SMEs. *International Marketing Review*, 21(4/5), 474–495. <https://doi.org/10.1108/IMR-03-2020-0084>
- Guo, X., Yan, H., & Yuan, W. (2023). Research on China's rural development strategy based on SWOT-AHP analysis. *International Research in Economics and Finance*, 3(1), 98–113.
- Griffith, D. A., & Czinkota, M. R. (2022). Release the constraints: Solving the problems of export financing in troublesome times. *Business Horizons*, 55(3), 251–260. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2022.01.004>
- Ji, H. (2023). Exploring the relationship between rural village characteristics and Chinese return migrants' participation in farming: Path dependence in rural employment. *Journal of Rural Studies*, 29(3), 195–223. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.02.001>
- Manzoor, F., Wei, L., Bányai, T., Nurunnabi, M., & Subhan, Q. A. (2019). An examination of sustainable HRM practices on job performance: An application of training as a moderator. *Sustainability*, 11(8), 123–139. <https://doi.org/10.3390/su1108234>
- Navarro-García, A., Schmidt, A. C. M., & Rey-Moreno, M. (2020). Antecedents and consequences of export entrepreneurship. *Journal of Business Research*, 68(7), 1532–1538. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.01.011>
- Nemkova, E., Souchon, A. L., & Hughes, P. (2019). Export decision-making orientation: An exploratory study. *International Marketing Review*, 29(4), 349–378. <https://doi.org/10.1108/IMR-03-2019-0098>
- De Clercq, J. M., Castejón, J. L., & Gilar, R. (2022). General mental ability as moderator of personality traits as predictors of early career success. *Journal of Vocational Behavior*, 83(2), 171–180. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2022.103638>
- Van Dam, K., Van Vuuren, T., & Kemps, S. (2017). Sustainable employment: The importance of intrinsically valuable work and an age-supportive climate. *The International Journal of Human Resource Management*, 28(17), 244–272. <https://doi.org/10.1080/09585192.2017.1326042>

Zohongo, & Kotabe, M. (2022). The effect of export assistance program usage on export performance: A contingency explanation. *Journal of International Marketing*, 9(2), 51-72.
<https://doi.org/10.1177/1069031X221098765>

